

KÖZJÁTÉK

Érdy Lajos dr.
Erkel utolsó éveiből
– Részletek –

ERKEL Ferenczczel élete legutolsó éveiben, 1888. év végén ismerkedtem meg, Dr. Jelenik Zsigmond orvos, a kereskedelmi kórház igazgatója házánál. Erkel akkor gyógyult fel hosszantartó betegségéből és közte és orvosa közt, akit egy akkor neki ajándékozott arcképe ajánló aláírásában megmentőjének mondott, meleg és bizalmas baráti viszony keletkezett. Jelenik maga is szenvedélyes és buzgó zenész volt s meghívta Erkel rendes házi kamarazene-estéelyeire. Felgyógyulása után új életkedv és erő hatotta át az öregedő, akkor már tanári és zeneigazgatói állásával járó hivatalos munkától mentesített zeneköltőt és szívesen és örömmel jött el ezen zeneestélyekre, melyeken különösen sok érdekes újabb kamarazeneművet ismert meg és többször maga is közreműködött a zenében. Általában nagyon szívesen időzött körünkben s a rendszeren szűkszavú, tartózkodó s különösen zenészek közt nem közlékeny mester örömet és bőven beszélgetett az előadott zeneművekről, a zeneszerzőkről, ismerőseiről s általában minden felmerülő tárgyról.

A zenélő társaság tagjai voltak Polgár Pál királyi törvényszéki bíró és Dr. Metzler Gusztáv ügyvéd (hegedű), Dr. Jelenik Zsigmond (mély hegedű), Dr. Pisztory Géza orvos és Dr. Szuboriccs Manó miniszteri osztálytanácsos (gordonka), mind kiválóan képzett és különösen a kamarazeneben jártas és gyakorlott műkedvelők. Néha, de nagyon ritkán, eljöttek Erkel Gyula és Erkel Sándor is.

Erkel csakhamar középpontja lett ennek az intim zenei társaságnak. Magunk közt láttuk teljes négy éven át, a téli időszakban, minden iránt élénken érdeklődő szellemével és még érintetlen művészi képességeivel, művészetünk e rendkívüli alakját, aki mögött akkor már 60 éves művészi múlt volt. [...]

Zenélésünk közben, de leginkább az előre megállapított műsor lejátszása után sokszor ő maga is a zongorához ült. Játéka még ezen időben is nagyon élvezhető volt. Finoman, ízlésesen, tisztán, egyenletesen játszott. A zenefrázisokat szépen, kerekdeden adta elő. Skálái bátran, gyorsan, biztosan futottak, oktávákban és telt akkordokban azonban kis és gyenge kezeivel nem érezte magát biztosnak, azért ezeket óvatosan és az időmértéket meglássítva játszta. Trillája is darabos volt, mert ujjai nem voltak már eléggé ruganyosak.

Legszívesebben Hummel darabjaiból játszott. Az a-moll Concert első részét egyszer kívülről eljátszta nekünk s mondta, hogy a h-moll Concertet is kívülről tudja. Eljátszta még Szuboriccsal Hummel gordonka-szonátáját s kedves darabja volt még Hummel szép Asz-dur *Larghettója*. [...]

Egyszer Mosonyiról volt szó, Erkel dicsérte mély zenei tudományát s elmondta, hogy *Szép Ilonka* operájának szövege előbb nála volt, többször elolvasta és gondolkodott is azon, hogy ő fogja azt megzenésíteni, de nem találta elég hatásosnak és érezte, hogy nem fogja megtalálni, hogy a kétféle alakban szereplő Mátyás királyt hogyan énekeltesse. [...]

Feltűnő volt, hogy Erkel a magyar zenéről nem nyilatkozott, csak röviden, egy-egy szóval, néha tiltakozó rövid kijelentésekkel, mintegy veto-jogot gyakorolva. Nem volt közlékeny abban, a mivel egész hosszú életén át foglalkozott, amibe mindig el mélyedve s melynek a törvényeit kutatta folyton. A magyar zene rejtélyét csak műveiben igyekezett megfejtetni, szavakkal nem közeledett feléje, mintha attól tartott volna, hogy a szavak a képet, melyet róla magában megalkotott, szétoszlatják.

Egyszer azt mondta, hogy az *Eroica* gyászindulójánál mindig régi magyar főurak ünnepélyes komor menetére gondolt.

A *Névtelen hősök*-ről panaszosan mondta, hogy abban sok új zeneképletet, még ismeretlen hang-alakzatokat és írásmódot alkalmazott, de mindezeket úgyszólván senki észre se vette.

Boccherini egyik quintettje után, melyben egy gyermekded *Alla Turca* zárórész van, Erkel mosolygott a rococo török zenén és kijelentette, hogy ez azért érdekelte őt, mert most török tábori zenén gondolkozik, amely új operájának egy részlete lesz.

Az *Immetullah* című opera szövegét Jókai eredetileg Kern Leó számára írta, aki egy pesti nagykereskedő cég főnöke, de amellett nagy általános műveltségű és kitűnően képzett zenész is volt. Miután *Benvenuto Cellini* című operáját sikerrel adták elő az 50-es évek elején a Nemzeti Színházban, egy második és pedig magyar tárgyú dalmű megírását tervezte. A szöveg később, a 80-as években került Erkelhez, akinek nagyon megtetszett és el is kezdte megzenésítését. Tartalmát Immetullah török rabnő szerelme és Kemény Simon hősi halála képezi. [...]

Mikor egyszer Erkel a zongora mellett ült, kértük, hogy játszsziék az új operából valamit, de azt mondta, hogy abból nincs oly kerekded, előadható részlet, amit el lehetne játszani.

1890. év nyarán egy *Magyar album-lapot* komponált Jelenik Zsigmond részére mélyhegedűre, zongorakísérettel. Ez egy szép magyar dallam, búsongó csendes choriambusokban. Mikor eljátsztuk, elmondta, hogy Jelenik rózsadombi nyári lakása kertjében, ahonnan szép kilátás nyílik a Margitszigetre és a Dunára, támadt a kis mű eszméje. Egy magányos csónakázóra és csillagos éjszakára gondolt, és hozzá a régi magyar időkre. [...]

Legutoljára (1892 december 30) Brahms f-moll quintettjét játsztuk el Erkelnek. Gyászos és vigasztalan zene, minden szürke és komor; már a párhuzamos quint-menetek, mint valami különös elsuhanó vázalalok, izgatott hangulatot keltenek. Sírások beszélgetéseit és szomorú tanításokat hallottak ebben. A viharos és szenvedélyes záradék csak fokozza még a nyugtalan hangulatot. Erkel nagyon érdekelte, belemélyedt, de nem nyilatkozott róla.

1892 és 1893 közti télen már ritkán jött el közénk. E helyett orvosától folytonos betegeskedéséről értesültünk s végül egy szokatlanul zord tavasz végén (1893 június) örökre eltávozott. Megtalálta azt a szép, árnyéktelen országot, melynek a költő szerint a földön előhírnöke a zene, de itt az öreg művész elé nem jöttek küzdő társak, olyanok, akiknek munkáját folytatta s a kikkel együtt alkotott és dolgozott volna. Szinte példa nélkül egyedül állva, elszigetelve teremtette meg élete munkáját s abban, amiben nagyot, kiválót alkotott, sem tanítómestere nem volt, sem tanítványa.

[Megjelent a centenáriumi *Erkel Ferenc Emlékkönyv*ben: szerkesztette Fabó Bertalan, Budapest, 1910. A zeneszerző utolsó, tervezett operájához, a *Kemény Simonhoz* (*Immetullah*) csupán néhány vázlatlap maradt ránk. Az említett *Magyar album*lapra később variációsorozatot írt Erkel, szintén mélyhegedűre és zongorára – a szerkesztő.]